

GLOBALIZACJA — WYZWANIEM DLA BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO

WPROWADZENIE

Przełom XX i XXI wieku do okres intensywnych zmian, które mają miejsce na całym świecie. Przełomem stał się upadek komunizmu, koniec zimnej wojny oraz rozpad świata dwubiegunowego. Do największych ewolucji dochodzi w sferze gospodarki i polityki poszczególnych państw. Rozwój i transfer technologii, przepływy kapitału inwestycyjnego oraz reforma systemu bankowego, działalność międzynarodowych organizacji rządowych i pozarządowych, jak również rozbudowa sieci transportowej, zapoczątkowały zjawisko, jakim jest globalizacja. Dotyczy ona niemal każdej dziedziny życia i wpływa nie tylko na kondycję gospodarczą państw, regionów czy danych grup społecznych, ale na życie każdego człowieka. Globalizacja stwarza tym samym szanse i zagrożenia dla jej uczestników.

Ze względu na zróżnicowane przejawy i konsekwencje, jakie wywołuje globalizacja, jej wielowymiarowość, wieloaspektowość oraz złożoność, powoduje, że jest zjawiskiem trudnym do jednoznacznego zdefiniowania. Zazwyczaj, badacze globalizacji koncentrują się tylko na wybranych jej aspektach, ponieważ ze względu na swój złożony charakter, wymaga interdyscyplinarnych badań. W związku z powyższym, autorzy w swoich definicjach, opisują siły sprawcze i przyczyny globalizacji albo kładą nacisk na przejawy i skutki. Oczywiście jest to, że w zależności od poglądu i dyscypliny naukowej, są one w różny sposób interpretowane (Polak, 2009, 16).

Na gruncie polskim często wymienia się definicję Marka Pietrasia. Jego zdaniem, globalizacja to odterytorialnienie zjawisk i procesów kulturowo-cywilizacyjnych (Pietraś, 2002, 37). W opinii Tadeusza Jemiolo, globalizacja „to wyodrębniona na podstawie naukowo uzasadnionych kryteriów grupa zagadnień, których zidentyfikowanie oraz naukowa analiza i wyprowadzone z niej sposoby rozwiązywania problemów mają zasadnicze znaczenie dla przyszłości całego świata” (Jemiolo, 2000, 5). Ewa Polak, w swoich licznych publikacjach na temat globalizacji, wskazuje, że jest ona szansą na pokonanie biedy, postępem cywilizacyjnym oraz równomiernym i sprawiedliwym rozwojem gospodarczym i społecznym. Jej zdaniem, globalizacja jawi się także jako „zagrożenie dla świata, państw oraz poszczególnych ludzi na skutek rosnącej władzy pieniądza, ekonomicznej polityki i innych dziedzin życia i powiększających się dysproporcji między obszarami biedy i bogactwa” (Polak, 2009, 17).

Podsumowując istotę procesów globalizacji, należy stwierdzić, że mają one charakter asymetryczny. Asymetria ta, wynika głównie z ciągłej dominacji Zachodu. Najsilniejsi uczestnicy stosunków międzynarodowych wyznaczają standardy globalizacji i czerpią z niej maksymalne zyski. Z tego też względu globalizację określa się terminem amerykańizacji, westernizacji lub McDonaldyzacji. Można przyjąć, że dominacja Stanów Zjednoczonych, jest zarówno przyczyną, jak i skutkiem współczesnej globalizacji.

ISTOTA BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO

Przed zdefiniowaniem pojęcia bezpieczeństwa kulturowego, należy wyjaśnić czym jest kultura. To właśnie ona, poprzez wskazywanie wartości, stwarza nam silne podstawy funkcjonowania. Wyznawane przez nas wartości wytyczają cele i dążenia oraz wyznaczają nam kierunki starań. Nasze dążenia życiowe to przecież szkic drogi rozwoju, która jest nieodłącznym elementem bezpieczeństwa. Na zależność między kulturą a rozwojem zwraca uwagę Radosław Siedliński: „Kultura nadaje istnieniu świata sens przez to, że otwiera perspektywę na jego dalsze fazy rozwojowe” (Siedliński, 2008, 146). Również ze względu na konstytucyjną rolę, jaką pełni sfera wartości, utożsamia się ją z kulturą. Wspólne wartości mogą być przyczyną tworzenia wzajemnych relacji między ludźmi, państwami lub cywilizacjami. Z kulturą jest też ściśle związany język, dzięki, któremu możliwa jest komunikacja (Ziętek, 2013, 40-41).

Wielu zagranicznych badaczy utożsamia pojęcie kultury z cywilizacją. Na gruncie polskim, Władysław Tatarkiewicz interpretował to w nieco odmienny sposób. Dla niego cywilizacją jest wszystko to, co ludzkość stworzyła w celu ułatwienia i polepszenia życia. Chodzi tu przede wszystkim o rzeczy i czynności stworzone przez człowieka, np. organizacja, zarządzanie, ideologia. Natomiast kultura to stan wewnętrzny człowieka, czyli to jakie wyznaje ideały i wartości oraz jego przeżycia (Tatarkiewicz, 1978, 80). We współczesnej literaturze, cywilizacją określa się krąg kulturowy, oparty na wspólnocie losów historycznych, wspólnym systemie wartości oraz wzorcach kulturowych.

Na zakończenie, warto przytoczyć cytaty Krystyny Mazurek-Łopacińskiej: „[...] kultura tak jak chyba wszystko, co żywotne, dotyka człowieka. Będąc tworem paradoksalnym może łączyć ludzi i może ludzi dzielić — aż po wrogość. Jest głównym nośnikiem narodowych symboli, choć w swej historii zawiera także ślady odległej gatunkowej przeszłości homo sapiens. Może ona zamknąć się w oblężonej twierdzy jednego narodu, ale jednocześnie może być otwarta na otoczenie, nie rezygnując tym samym ze swej narodowej tożsamości” (Mazurek-Łopacińska, 1978, 117).

Kultura z jednej strony może wpływać na poczucie bezpieczeństwa, a z drugiej może mieć skutek zupełnie odwrotny. Zarówno w przeszłości, jak i obecnie, kultura stanowi przedmiot ne-

gatywnych działań prowadzonych przez jednostki, grupy społeczne lub państwa. Mowa tutaj o kulturze materialnej, jak i niematerialnej. Swoboda kultury w otwarciu na nowości świata, powoduje, że jest ona stale wzbogacana. Jednak korzystanie z nowych możliwości może okazać się zagrożeniem dla bezpieczeństwa kulturowego.

Bezpieczeństwo kulturowe jest pojęciem stosunkowo nowym. Zagrożenia dla dóbr kultury istniały niemal od zawsze i były skutkiem podbojów kolonialnych, najazdów zbrojnych, czy spotkań kultur, które walczyły o dominację. Z biegiem czasu termin bezpieczeństwo kulturowe zaczęto wiązać z zagrożeniami dla tożsamości kulturowej oraz bezpieczeństwa narodu. W związku z tym, bezpieczeństwo kulturowe zaczęto klasyfikować w oparciu o kryterium przedmiotowe, obok: bezpieczeństwa militarnego, politycznego, ekonomicznego, ekologicznego, społecznego, ideologicznego (Zięba, 1999, 31).

Podjęmowane starania zdefiniowania bezpieczeństwa kulturowego wskazują na istotne elementy: tożsamość kulturową, język, kulturę, zwyczaje i religię. Weryfikacja materiałów źródłowych pozwala stwierdzić, że znaczna większość definicji wiąże ten rodzaj bezpieczeństwa z bezpieczeństwem narodowym. Inne zaś, łączą bezpieczeństwo kultury symbolicznej z ochroną dziedzictwa kulturowego narodu. W niektórych publikacjach można też przeczytać, że w obecnym „zglobalizowanym świecie bezpieczeństwo kulturowe jest fikcją” (Czaja, 2008, 13).

Mając na uwadze zróżnicowane podejście do omawianego zagadnienia, warto wskazać kilka definicji bezpieczeństwa kulturowego. Grażyna Michałowska, postuluje, że „w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem pewnej równowagi niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia” (Michałowska, 1997, 132). Zdaniem Tadeusza Jemioła, bezpieczeństwo kulturowe to „zdolność państwa do pomnażania dotychczasowego dorobku kulturowego oraz obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur”. Postrzegane w ten sposób bezpieczeństwo wymaga instytucjonalizacji działań w całym kraju oraz zaangażowania finansowego państwa. Umocowanie prawne działalności kulturowej czyni ją bardziej wiarygodną. Kultura to jeden z istotnych elementów dobra wspólnego narodu. Z kolei, Jan Czaja twierdzi, że „bezpieczeństwo kulturowe można określić jako zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością” (Czaja, 2008, 36-37). Autor definicji wskazuje także na następujące czynniki:

— ochrona wartości kultury symbolicznej (religia, język, zwyczaje, tradycje, literatura);

- ochrona materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego (zabytki, pomniki narodowe, zamki, pałace, kościoły, dzieła sztuki);
- świadomość bezpieczeństwa kulturowego dotyczy narodu, jednostek i grup etnicznych;
- otwartość kultury polega na zachowaniu stanu równowagi pomiędzy jej wewnętrznym rozwojem a ochroną przed niepożądanymi wpływami;
- prowadzenie polityki kulturowej oraz promocja własnej kultury oraz kraju;
- takie pojmowanie bezpieczeństwa kulturowego jest silnie związane z polityką wewnętrzną i zagraniczną państwa oraz strategią bezpieczeństwa narodowego.

Zauważmy, że znaczącą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa kulturowego odgrywa tożsamość. W ostatnim czasie nabiera ona coraz bardziej istotnego znaczenia, stając się wartością samą w sobie. Możemy przyjąć, że tożsamość kulturowa to oś bezpieczeństwa kulturowego. Jest związana z identyfikacją samego siebie oraz w odniesieniu do innych. To zjawisko dynamiczne, a jej przetrwanie zależne jest od równowagi pomiędzy ochroną a otwartością na inne wpływy. Kształtowanie naszej tożsamości kulturowej jest silnie związane z reakcją na innych ludzi. Poczucie własnej odrębności będzie silniejsze, jeżeli różnice będą większe. Odmienność w stosunku do innych powoduje kształtowanie tożsamości oraz swojego wizerunku w oparciu o wspólne pochodzenie, historię, religię oraz miejsce zamieszkania (Ziętek, 2013, 44-45).

Podsumowując, kultura — dziedzictwo kulturowe to przedmiot bezpieczeństwa kulturowego. Jedną z funkcji kultury jest potwierdzanie własnej tożsamości, czyli manifestacja swojej odrębności, o którą musimy dbać. Zatem, tożsamość kulturowa będąc osią bezpieczeństwa kulturowego, z jednej strony stanowi podłoże do określenia swojej przynależności, a z drugiej może być przyczyną rywalizacji w każdym wymiarze. Brak równowagi pomiędzy tymi aspektami, może powodować negatywne skutki dla bezpieczeństwa. W związku z tym, kwestia kultury stała się przedmiotem podejmowanych działań na poziomie środowiska narodowego i międzynarodowego. Do najczęściej wymienianych zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego należy zaliczyć: globalizację, regionalizm, transformację (modernizację) oraz migracje. Nie należy oczywiście pominąć zagrożeń dotyczących materialnych dóbr kultury. Autorka w swojej pracy, podejmie próbę przybliżenia wpływu procesów globalizacji na bezpieczeństwo kulturowe.

DLACZEGO WYZWANIA, A NIE TYLKO ZAGROŻENIA

Wszystkie sytuacje, procesy i zjawiska są albo potencjalnymi szansami, albo zagrożeniami. Ich właściwe rozpoznanie jest warunkiem skuteczności podejmowanych działań. Zarówno szanse, jak i zagrożenia, powinny być rozpatrywane we wzajemnym odniesieniu. Bardzo często niewykorzystane szanse stają się zagrożeniami, a z kolei pojawiające się zagrożenia mogą być impulsem dzia-

lania. Zatem, możemy przyjąć, że obie grupy czynników, zawierają się w szerszej kategorii, zwanej wyzwaniami. Jak zauważa Marian Cieślarczyk, wyzwanie to określona sytuacja, która właściwie odczytana i zinterpretowana może stać się szansą. W przypadku gdy zaistniałe okoliczności nie zostały zauważone lub niewłaściwie zinterpretowane, stają się one zagrożeniem (Cieślarczyk, 2011, 120-122).

Zagrożenia, szanse i wyzwania są podstawowymi kategoriami w analizie bezpieczeństwa. Te ostatnie mają charakter najszerszy, ponieważ obok skutków negatywnych, które niosą ze sobą zagrożenia, mogą stwarzać szanse rozwoju. Należy także zauważyć, że dane zjawisko w jednym państwie odbierane jest jako zagrożenie, natomiast w innym jawi się jako wyzwanie. Z pewnością, globalizacja stanowi wyzwanie dla bezpieczeństwa kulturowego.

UNIWERSALIZACJA KULTUROWA

Zdaniem Tadeusza Palecznego na procesy globalizacji składają się cztery kategorie zjawisk podlegających transformacji i modernizacji. Jedną z nich jest zjawisko uniwersalizacji kulturowej, w tym, m.in.: wartości, języków, wytworów kultury duchowej materialnej (Paleczny, 2010, 17-18). Do specyficznych cech odróżniających społeczeństwa wielokulturowe od homogenicznych należy zaliczyć procesy wzajemnego przystosowania, akulturacji oraz asymilacji jednostek lub grup społecznych pochodzących z różnych grup rasowych, religijnych i etnicznych. Nie ulega wątpliwości, że jednym z głównych powodów zróżnicowania kulturowego jest właśnie pochodzenie i przynależność rasowa. Tadeusz Paleczny w swoim artykule wymienia również procesy, które kształtują charakter społeczeństw wielokulturowych. Zalicza do nich: pluralizm kulturowy, synkretyzm, „glokalizm” tożsamości etnicznej i narodowej, różnorodność tożsamości kulturowej (Paleczny, 2010, 19-22).

Pluralizm kulturowy, określany również jako amalgamacja kulturowa, polega na mieszaniu się elementów kulturowych wywodzących się z różnych kultur, które mają za zadanie doprowadzić do powstania nowego systemu kulturowego. Zdaniem wielu badaczy, globalny pluralizm jest doskonałą możliwością w warunkach ujednoczonych procesów globalizacji. Amalgamacja kulturowa jest zjawiskiem pozytywnym i korzystnym, ponieważ prowadzi przede wszystkim do wzbogacania kultury, pozwalającym tym samym na zachowanie regionalnych i lokalnych wartości kulturowych oraz tradycji. Niewątpliwie, do jej rozwoju przyczyniają się, nasilone w okresie globalizacji migracje, które rozpowszechniają wartości i wzorce kulturowe. Z drugiej strony, mogą być jednak postrzegane jako zagrożenie dla kultury państwa przyjmującego (Charymska, 2014, 182-183).

Synkretyzm jest to połączenie różnych, sprzecznych i historycznie odrębnych ze sobą kultur. W procesie uniwersalizacji kulturowej, następuje mieszanie się różnych elementów, wierzeń reli-

gijnych, muzyki, sztuki, symboli, wzorów czy stylów życia. Podobnie, jak pluralizm kulturowy, w zależności od skali nakładania się tych wszystkich elementów, również synkretyzm może być przyczyną wzrostu niepokoju w państwie przyjmującym, a więc stanowi wyzwanie dla bezpieczeństwa kulturowego danego obszaru.

Tadeusz Paleczny wskazuje także na rosnący udział trzech podstawowych typów tożsamości kulturowej (Paleczny, 2010, 19-22):

1. globalnej, transnarodowej, heterogenicznej, na wzór amerykańskiej, europejskiej, protestanckiej lub islamskiej;
2. jednorodnej, homogenicznej, na wzór grupy językowej lub religijnej;
3. wąskiej, partykularnej, na wzór regionalnych i lokalnych grup etnicznych oraz rasowych.

Wymienione rodzaje tożsamości krzyżują się ze sobą w wyniku procesów asymilacji, hybrydyzacji, synkretyzacji religijnej i pluralizmu kulturowego, powodując utrwalanie lub tworzenie społeczeństw wielokulturowych. Mimo, że występują w nich wewnętrzne podziały rasowe, etniczne czy religijne, tworzą one spójną politycznie i społecznie zintegrowaną wspólnotę. Należy zaznaczyć, że spójność nie jest tożsama z bezkonfliktowością, a wręcz przeciwnie. Niemal codziennie możemy zaobserwować przejawy dyskryminacji rasowej występujące w społeczeństwach wielokulturowych. Uprzedzenia te zazwyczaj są przejawem nierówności społecznych, klasowo-warstwowych. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że większość państw europejskich ukształtowało się jako państwa narodowe, gdzie fundamentem obok jedności politycznej, była jednorodność kulturowa. Natomiast społeczeństwa wielokulturowe wymagają takiego państwa, w którym występują swobodne związki między wspólnotą polityczną, narodową i kulturową.

Jak już było wspomniane, pluralizm kulturowy jest połączeniem różnorodnych zwyczajów czy stylów życia. Ta wielokulturowość jest ściśle związana m.in. ze stratyfikacją kulturową. Oznacza nierówność pod względem wykształcenia, władzy, bogactwa i prestiżu na tle rasowym, etnicznym lub religijnym. Innym wymiarem wielości tożsamości kulturowych jest regionalizacja kulturowa. Zjawisko to wynika z tradycji historycznych oraz różnych dróg kształtowania się składu etnicznego, rasowego czy religijnego. Najbardziej jaskrawym przykładem jest „biała” Północ i „czarne” Południe w Stanach Zjednoczonych.

Podsumowując kwestię uniwersalizacji kulturowej, należy zaznaczyć, że jest to zjawisko nabierające tempa i rozprzestrzeniające się już niemal na każdym obszarze globu ziemskiego. Powoduje, że słabną bariery komunikacyjne oraz zanikają granice pomiędzy kulturami a cywilizacjami. Zjawisko to obejmuje swoim zasięgiem także te społeczeństwa, które przeciwstawiają się utracie własnej tożsamości oraz słabnięciu więzi narodowej. Odpowiedzią na procesy globalizacji są trendy dezintegracyjne. Najczęściej przejawiają się one w dążeniach separatystycznych, fundamen-

talizmie, terroryzmie czy integryzmie. Można zatem przyjąć tezę, że globalizacja wywołuje również mechanizmy obronne w postaci pragnienia zachowania własnej tożsamości. W sytuacji, gdy granice będą już tylko symboliczne, istotnego znaczenia nabierają znaki kulturowe i symbole. To właśnie one powodują, że mamy szansę zachować swoją odmienność i wyjątkowość. Przede wszystkim, dzięki nim czujemy się bezpieczni. Natomiast działania, które zagrażają naszej tożsamości, są odbierane jako niebezpieczeństwo, któremu musimy się przeciwstawić (Castells, 2008, 89). Tomasz Paleczny, jako najważniejsze wyznaczniki procesu uniwersalizacji kulturowej wymienia, m.in.: mass media, Internet, turystyka międzynarodowa, systemy komunikacji globalnej czy multimedialne środki przekazu (Paleczny, 2010, 35).

NOWA KULTURA GLOBALNA?

Wraz z szybkim, a zarazem nierównomiernym rozwojem procesów globalizacji, zmianie ulega kultura, wraz z nią kształtują się jej nowe cechy. Wśród nich, za Leonem Dyczewskim, możemy wymienić (Dyczewski, 2013, 19-30):

- ujednoczenie kultury i różnorodność kulturową;
- instytucjonalizacja i uczestnictwo w kulturze przed tworzeniem kultury;
- spektakularność i gwiazdorstwo;
- nastawienie na zmianę;
- zachwiana aksjologia i różnorodność aż do sprzeczności, rozbicie dotychczasowej całości i brak nowej;
- dominacja konsumpcjonizmu i przyjemności;
- iluzyjność wzmocniana przeżyciem;
- areligijność;
- wybujały indywidualizm.

Wymienione cechy kultury, powstałe w wyniku procesów globalizacji, bardzo często rozpatrywane są jako symptomy lub elementy nowej kultury globalnej. Istnieją badacze, którzy postulują, że globalna kultura już się ukształtowała i stanowi część zupełnie odrębną. Jak podaje Kazimierz Krzysztofek, upowszechnieniem kultury steruje „dekalog” cech: komercjalizacja, deregulacja, liberalizacja, prywatyzacja, innowacja, kreacja nowych potrzeb, działanie jako aktor globalny, zwalczanie piractwa intelektualnego oraz spektakularność. Jego zdaniem, są to cechy charakterystyczne dla kultury globalnej (Krzysztofek, 2000, 69). Z kolei, Leon Dyczewski, przekonuje, że kultury globalnej nie ma i nie będzie. Na potwierdzenie tej tezy rozróżnia proces kształtowania się nowych cech kulturowych w związku z globalizacją oraz proces tworzenia nowej kultury. Wnioskuje, że w przypadku, gdy faktycznie możemy zaobserwować występowanie nowych cech kultury

w skali światowej, to nie znaczy, że tworzy się nowa kultura globalna. Natomiast to, co dzieje się obecnie w zglobalizowanym świecie, nie oznacza, że jest to społeczeństwo globalne, a tym bardziej kultura globalna (Dyczewski, 2013, 31).

Warto również zaznaczyć, że kształtujące się cechy kultury w wyniku zjawiska globalizacji nie występują jednakowo w danych grupach społecznych. Zdarza się i tak, że w jednych kulturach zaznaczają się wyraziście, a w innych w ogóle. Przykładem może być areligijność — cecha charakterystyczna dla społeczeństw europejskich, a nie rozwijająca się w społeczeństwach amerykańskich, afrykańskich czy azjatyckich. A co więcej, w niektórych kategoriach społecznych, następuje ożywienie religijności tworząc nowe kierunki. W związku z powyższym, nie należy twierdzić, że cechy kultury wynikające z procesów globalizacji są powszechne i dominują we wszystkich społecznościach. Kultura jest tworem bardzo zróżnicowanym a jej ujednoczenie jest powierzchowne.

TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA A GLOBALIZACJA

Jednym z przejawów zjawiska globalizacji, o czym już było wspomniane, jest rozwój środków komunikacji, a co za tym idzie, szerszy i szybszy dostęp do informacji. Ma to znaczący wpływ na poprawę komunikacji między ludźmi. Wymiar kulturowy nabrał większego znaczenia również za sprawą rewolucji w technologii informacyjnej, utożsamianej głównie z rozwojem Internetu i sieci informacyjnych. Globalizacja spowodowała, że ludzie o podobnych zainteresowaniach, poglądach czy problemach, mają możliwość regularnego kontaktu, co wcześniej było trudniejsze. Manuel Castells nazwał to zjawisko „globalną strukturą sieciową”, która stworzyła nowy typ społeczeństwa, tzw. społeczeństwo sieci (Castells, 2007). Kontakt między ludźmi, należącymi do różnych kultur wiąże się z wkraczaniem w obcą kulturę, tym samym mając styczność z innymi idealami, wzorcami zachowań i symbolami kulturowymi. Procesy globalizacji, z jednej strony mogą usuwać bariery kulturowe integrując społeczeństwa, a z drugiej mogą rodzić sytuacje konfliktowe (Ziętek, 2013, 103).

Zatem, tożsamość kulturowa przestaje mieć tylko terytorialny wymiar i nabiera coraz bardziej personalnego charakteru. Nieustanna zmienność otaczającego nas świata oraz konieczność dostosowywania się do nowych sytuacji, stwarza potrzebę ciągłego definiowania siebie oraz odpowiadania na pytanie, kim jestem? W warunkach globalizacji coraz trudniej jest określić własną tożsamość poprzez odwoływanie się tylko do obywatelstwa: „W świecie, jaki nastął po zakończeniu zimnej wojny, flagi bardzo się liczą, to samo dotyczy innych symboli kulturowej tożsamości, takich jak krzyże, półksiężycy, a nawet nakrycia głowy. Liczy się bowiem kultura, a kulturowa tożsamość jest tym, co dla większości ludzi ma najważniejsze znaczenie” (Huntington, 2006, 14). Cytat w wypowiedzi Samuela Huntingtona wydaje się swoistym mottem do podjęcia analizy na temat tożsamości

kulturowej, gdyż z niezwykłą trafnością oddaje realia globalnego świata. Specyfika globalizacji, polega na tym, że szok kulturowy, związany z ciągłym napływem produktów kultury masowej powoduje erozję dotychczasowych wzorców i symboli kulturowych. Zatem możemy zauważyć, że coraz większego znaczenia nabiera kwestia tożsamości, a pojawiające się nowe problemy, stawiają przed ludźmi zasadnicze wyzwanie, jakim jest potwierdzenie własnej tożsamości.

Znaczący wpływ na kształtowanie się tożsamości ma kultura. Odgrywa ona konstytucyjną rolę wobec narodu: „Kultura jest duchem narodu i nie ma kultury poza tym, co określa się tożsamością kulturową” (Czaja, 2008, 29-30). Tożsamość narodu kształtuje się na przestrzeni wielu wieków i jest przekazywana z pokolenia na pokolenie. Natomiast wartości i symbole kulturowe są głęboko zakorzenione w świadomości narodu. Niepokoje związane z utratą tożsamości kulturowej, a tym samym narodowej, istniały od dawna i niekiedy potwierdzały się w sposób tragiczny. Mowa tu o wojnach i podbojach kolonialnych, w wyniku, których narody musiały bronić własnej tożsamości. Również dzisiaj istnieją pewne obawy o utratę tożsamości kulturowej. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, obok różnych nadziei i oczekiwań, budziło i nadal budzi zaniepokojenie utratą narodowej tożsamości.

Źródłem zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego wynikających z procesów globalizacji są zagrożenia dla kultury duchowej i materialnej. Do pierwszej kategorii tego podziału należy zaliczyć zagrożenia dotyczące kultury symbolicznej. Przez powszechną standaryzację prowadzą do ujednolicania i uniwersalizacji wzorów. Wywiera to wpływ na sferę przeżyć estetycznych oraz na przejawy życia materialnego. Jak wskazuje Jan Czaja, największym wyzwaniem dla tożsamości kulturowej jest zacieranie się symboli narodowych, zniekształcanie języka terminologią angielską oraz relatywizacja tradycji narodowych (Czaja, 2008, 53-54). Doskonałym tego przykładem był sposób odśpiewania hymnu polskiego przez Edytę Górniak na Mistrzostwach Świata w piłce nożnej, które odbywały się w Korei Południowej w 2002 roku. Zapewne dokonała tego pod wpływem pewnej mody, która dopuszcza przeróbki i swobodne interpretacje najwybitniejszych dzieł muzycznych. W stylu życia, który dyktuje globalizacja, zanikają takie wartości, jak: patriotyzm, tradycje niepodległościowe, wartości chrześcijańskie. Za przykład może także posłużyć Boże Narodzenie. Niegdyś były to święta jak najbardziej religijne a dzisiaj są traktowane jako trwający dwa miesiące festiwal komercji.

Warto również wspomnieć, że za sprawą globalizacji rozwijają się nowe zwyczaje, jak Halloween czy Walentynki. Nie sposób nie zauważyć także zjawiska tworzących się subkultur: wspólne hobby, podobny ubiór czy kultowe motocykle Harley-Davidson. Poczucie tożsamości w tych kręgach wynika z więzi z innymi, bardzo często przestrzennie odległymi osobami, nie ze względu

wspólnego wychowania lub przebywania, lecz przez wzgląd na podobne ideały, zainteresowania i pomysły na czas wolny.

Należy zaznaczyć, że zaprezentowane aspekty procesu globalizacji stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa kulturowego wtedy, gdy narzucana przez nie standaryzacja przekształca się w uniwersalizację i tłumi kulturę narodową, która ma decydujący wpływ na charakter tożsamości kulturowej. Tak więc jednym z większych wyzwań globalizacji kulturowej jest wykorzystanie pozytywnych aspektów tego procesu zachowując własną tożsamość. Ma to szansę powodzenia w przypadku dbania o narodowe tradycje, zwyczaje i kulturę. Można zaryzykować stwierdzenie, że globalne ujednoczenie cywilizacji światowych czasem paradoksalnie prowadzi do przebudzenia nie tylko lokalnych kultur, ale przede wszystkim do przebudzenia kulturowej tożsamości (Jaroszyńska, 2016, 116-117). Globalizacja prowokuje do działań mających na celu zachowanie własnej tożsamości.

MIGRACJE MIĘDZYNARODOWE

W wyniku globalizacji zachodzą w kulturze inne zjawiska. Obok tendencji do scalania i modernizacji świata w „globalną wioskę”, obserwujemy także proces zupełnie odwrotny, czyli różnicowanie. Jest to związane z występowaniem wielu odmiennych kultur w tym samym miejscu, co określa się mianem wielokulturowości. Konsekwencje tych procesów nie są jednakowe na każdym obszarze. Wielokulturowość w Stanach Zjednoczonych opiera się na różnych grupach etnicznych, a w Europie rolę kluczową odgrywa zróżnicowanie narodowe (Czaja, 2008, 41).

Procesy migracyjne tworzą zupełnie nową rzeczywistość. Jak twierdzi Arjun Appadurai konsekwencją rozwoju globalizacji jest powstawanie postnarodowego ładu, który nie będzie składał się z homogenicznych jednostek, tylko będzie systemem opartym na zależnościach pomiędzy jednostkami heterogenicznymi (Appadurai, 2005, 39).

Migracje nie są zjawiskiem nowym, jednak w ostatnim czasie stały się czymś bardzo dynamicznym i przybierającym niespotykaną dotąd skalę. To przede wszystkim rozwój technologiczny umożliwił przemieszczanie się na dalekie odległości nie tylko jednostkom, lecz także całym grupom społecznym. Bez wątplenia konsekwencją tych procesów są zmiany w składzie narodowym, etnicznym i religijnym wielu państw, w których dochodzi do pluralizacji tożsamości. Rodzi to różne problemy i zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego, w tym również dla bezpieczeństwa kulturowego.

Grupa ludzi opuszczająca własny kraj, zazwyczaj w poszukiwaniu lepszej przyszłości, ma niewielką szansę na szybką integrację z nowym lokalnym środowiskiem. Z czasem przybysze zdają sobie sprawę z odrębności kulturowej i pragną ją manifestować. Z jednej strony różnice kultu-

rowe mogą prowadzić do wspomnianego już zjawiska wielokulturowości społeczeństwa, natomiast z drugiej mogą przekształcić się w integrizm kulturowy, nacjonalizm. To z kolei może być przyczyną fragmentaryzacji, rozpadu społecznych więzi, wzajemnego odrzucenia. Zagroza to wewnętrznej stabilizacji społecznej państw a problemy współistnienia różnych tożsamości kulturowych stają się kwestią polityczną, która może być impulsem napięć międzynarodowych (Czaja, 2008, 40-41). Stale nasilające się procesy migracyjne, otwieranie granic, zarówno w integracji europejskiej, jak i stosunkach transatlantyckich, umożliwiają aktywność fundamentalistów religijnych, grup przestępczych i terrorystów. Wzorce i cele, które propagują media są często impulsem do tworzenia kontrkultury niszczącej uznane symbole i wartości, a kreującej nowe cele i sposoby życia. Wskutek tego może nastąpić rozwój przemocy i przestępczości. Zmieniane są granice między dobrem a złem, co destabilizuje tradycyjne, dominujące wzorce i ideały.

Podsumowując wpływ międzynarodowych migracji na sferę bezpieczeństwa kulturowego możemy przyjąć, że zagrażają one takim wartościom jak: stabilność społeczna, tożsamość kulturowa oraz bezpieczeństwo wewnętrzne.

PODSUMOWANIE

Współczesna globalizacja jest zjawiskiem wpływającym na różne sfery bytu pojedynczych jednostek, jak całego społeczeństwa. Wpływ ten jest widoczny w sferze politycznej, ekonomicznej, społecznej oraz kulturowej, przede wszystkim w zakresie kreowaniu nowych wzorców kultury. Za jej cechy charakterystyczne przede wszystkim możemy uznać: rosnące współzależności w skali światowej, globalny zasięg przemian, nieprzewidywalność skutków, intensywność i szybkość jej procesów. To wszystko powoduje, że globalizacja stwarza zarówno szanse, jak i zagrożenia, czyli stanowi poważne wyzwanie dla współczesnego świata.

Chyba coraz częściej słyszymy, że procesy globalizacji niosą ze sobą więcej skutków negatywnych niż pozytywnych. Małgorzata Jaroszyńska jest zdania, że globalizacja, mimo wywoływania wielu negatywnych zjawisk, jest procesem nieuchronnym. Zakłada, że nie jest możliwa transformacja społeczno-gospodarcza w odizolowaniu od reszty świata. Dzięki globalizacji następuje też rozwój człowieka, społeczeństwa czy państwa w oparciu o wzajemny szacunek partnerów politycznych i kulturowych dialogu (Jaroszyńska, 2016, 32). Warto też zaznaczyć, że bez względu na to, jak zostanie zdefiniowane pojęcie globalizacji, należy stwierdzić, że w swojej istocie nie jest ona ani dobra, ani zła. Dobre lub złe mogą być tylko podejmowane i realizowane konkretne cele, działania oraz decyzje.

Zatem, traktując globalizację jako zjawisko wielowymiarowe, możemy rozważać je w kategorii szans i zagrożeń nie tylko dla tożsamości narodowej, ale także szeroko rozumianego bezpieczeń-

stwa kulturowego. Do najważniejszych korzyści wynikających z procesów globalizacji w sferze kulturowej należą: rosnący dostęp do zróżnicowanej oferty kulturowej, wymiana międzykulturowa, otwartość na odmienność kulturową, konwergencja kulturowa, narastanie poczucia własnej odrębności oraz potrzeba określania własnej tożsamości. Wymienione procesy powodują lepszą komunikację międzykulturową oraz łagodzenie konfliktów. Sprzyjają także kształtowaniu globalnej solidarności i wspólnej świadomości problemów.

Korzyściom wynikającym z globalizacji towarzyszą również zagrożenia. Możemy do nich zaliczyć: homogenizację kulturową zubożającą różnorodność kulturową, ekspansję amerykańskiej kultury popularnej, hybrydyzację kulturową, erozję tradycyjnych wspólnot, niepewność co do własnej tożsamości, dezintegrację społeczną, itp.

Podsumowując skutki pozytywne i negatywne dla bezpieczeństwa kulturowego należy stwierdzić, że globalizacja jednocześnie powoduje (Polak, 2009, 32-35):

- homogenizację i heterogenizację,
- integrację i dezintegrację,
- osłabienie i wzmocnienie poczucia własnej tożsamości kulturowej,
- uniwersalizację i dywersyfikację kulturowo-cywilizacyjną.

W warunkach globalizacji ogromnego znaczenia nabiera problem poczucia bezpieczeństwa, w tym także bezpieczeństwa kulturowego. Nie można zatem utożsamiać go jedynie z brakiem zagrożeń. Bezpieczeństwo kulturowe wymaga podejmowanych działań w celu zapewnienia i stworzenia warunków, w jakich kultura będzie mogła się rozwijać i wzrastać. Problem zachowania wartości i wzorców kulturowych powinien stać się wyzwaniem dla aktualnych i kolejnych elit.

Literatura:

- Appadurai, Arjun; 2005, *Nowoczesność bez granic. Kulturowe wymiary globalizacji*, przeł. Zbigniew Pucek, Kraków: Universitas
- Castells, Manuel; 2007, *Spoleczeństwo sieci*, przeł. Kamila Pawluś, Mirosława Marody, Janusz Stawiński, Sebastian Szymański, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Castells, Manuel; 2008, *Siła tożsamości*, przeł. Sebastian Szymański, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Charymska, Ewa; 2014, *Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa kulturowego*; w: Paweł Żarkowski, Stanisław Topolewski (red.), *Współczesne bezpieczeństwo kulturowe*, Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny
- Cieślarczyk, Marian; 2011, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce: Akademia Podlaska
- Czaja, Jan; 2008, *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM
- Dyczewski, Leon; 2013, *Cechy kultury w procesach globalizacji*; w: Monika Banaś, Joanna Dziadowiec (red.), *Współczesne transformacje: kultura, polityka, gospodarka*, Kraków, Księgarnia Akademicka, ss. 19-32

- Huntington, Samuel P.; 2006, Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego, przeł. Hanna Jankowska, Warszawa: Muza
- Jaroszyńska, Małgorzata; 2016, Bezpieczeństwo kulturowe Europy w XXI wieku, Warszawa: Wojskowa Akademia Techniczna
- Jemioło, Tadeusz; 2000, Globalizacja — szanse i zagrożenia, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej
- Krzysztofek, Kazimierz; 2000, Globalna kultura i globalne zarządzanie; w: Sprawy Międzynarodowe, nr 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Mazurek-Łopacińska, Krystyna; 1998, Kultura polska a Unia Europejska; w: Krystyna Mazurek-Łopacińska (red.), Kultura w gospodarce rynkowej, Warszawa-Wrocław: Akademia Ekonomiczna
- Michałowska, Grażyna; 1997, Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku; w: Davis B. Bobrow, Edward Halizak, Ryszard Zięba, Warszawa, Scholar
- Palczyński, Tadeusz; 2010, Uniwersalizacja kulturowa w procesach globalizacji; w: Bogusława Bodzioch-Bryła, Renata Szczepaniak, Krzysztof Walczyk (red.), Globalizacja w kulturze. Upowszechnienie czy uproszczenie?, Kraków: WAM, ss. 17 - 35
- Pietraś, Marek; 2002, Globalizacja jako proces zmiany społeczności międzynarodowej; w: Marek Pietraś (red.), Oblicza procesów globalizacji, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- Polak, Ewa; 2008, Globalizacja a zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne, Warszawa: Difin
- Siedliński, Radosław; 2008, Człowiek — mit — kultura. Filozofia społeczna i historiozofia Jana Stachniuka, Toruń: Adam Marszałek
- Tatarkiewicz, Władysław; 1978, Cywilizacja i kultura, t. Parerga, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Zięba, Ryszard; 1999, Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego, Warszawa: Scholar
- Ziętek, Agata W.; 2013, Bezpieczeństwo kulturowe w Europie, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej